§ 42. Японія

Як скончылася Другая сусветная вайна для Японіі?

Пасля капітуляцыі Японіі 2 верасня 1945 г. краіна была акупавана амерыканскімі войскамі, што дзейнічалі ад імя саюзных дзяржаў. З таго часу і да Сан-Францыскага мірнага дагавора вярхоўная ўлада ў краіне знаходзілася ў руках ЗША. Палітыка саюзных дзяржаў прадугледжвала выкараненне ў Японіі мілітарызму і дэмакратызацыю грамадства.

Пасляваенная Японія. Пад кіраўніцтвам амерыканскага генерала *Дугласа Макартура* акупаваная Японія зведала самыя радыкальныя рэформы з часоў рэвалюцыі Мэйдзі. У краіне былі ліквідаваны палітычная паліцыя і жандармерыя, ваеннае і марское міністэрствы, а таксама міністэрства ўнутраных спраў, выпушчаны на волю палітычныя вязні. Камеры, што вызваліліся ў турмах, запоўнілі японскія ваенныя злачынцы. Адначасова пачалася чыстка дзяржаўнага апарату, сродкаў масавай інфармацыі і сферы адукацыі ад асоб, якія супрацоўнічалі з мілітарыстамі. Пад гэтыя рэпрэсіі падпала да 200 тыс. чалавек. Пад суд былі аддадзены 28 прадстаўнікоў кіроўных вярхоў Японіі, 7 з іх былі пакараны смерцю.

Буйныя манаполіі (дзайбацу) былі распушчаны, раздроблены на дзясяткі кампаній, іх аперацыі апынуліся пад амерыканскім кантролем. Такім чынам, ЗША аслаблялі свайго асноўнага гандлёва-прамысловага канкурэнта ва Усходняй Азіі.

Ваенная база ЗША на востраве Акінава

Правообладатель Издательский центр БГУ

Паступова ў Японіі аднавілі дзейнасць палітычныя партыі і прафсаюзы. 10 красавіка 1946 г. прайшлі ўсеагульныя выбары ў парламент. Затым была апублікавана новая Канстытуцыя, распрацаваная ў штабе акупацыйных войскаў. Яна ўступіла ў сілу *3 мая 1947 г.*

Абсалютная манархія ліквідоўвалася, а імператар быўператвораны ў «сімвал адзінства нацыі» і пазбаўлены палітычнай улады. Носьбітам суверэннай улады ў Японіі быў абвешчаны народ. Згодна з новай Канстытуцыяй грамадзянамі сталі лічыцца як мужчыны, так і жанчыны. Уводзілася ўсеагульнае выбарчае права, скасоўвалася патрыярхальная сямейная сістэма, дэкларавалiся грамадзянскія правы. Канстытуцыя прадугледжвала парламенцкую сістэму брытанскага ўзору з выбарным кабінетам, адказным перад палатай прадстаўнікоў. Самым знамянальным наваўвядзеннем стаў 9-ы артыкул Канстытуцыі, які абвяшчаў адмову японскага народа ад вайны. Існаванне ў краіне ўзброеных сіл не дапускалася.

Радыкальныя змяненні адбыліся ў аграрнай сферы. Зямельная рэформа прывяла да адчужэння зямлі ў памешчыкаў і продажу яе па льготных цэнах сялянам-арандатарам. У выніку ў японскай вёсцы ўтварыўся шматлікі слой сялян-уласнікаў. У лістападзе 1948 г. амерыканцы прапанавалі японскаму ўраду свой план эканамічнай праграмы — курс «шокавай тэрапіі». Але гэта не прынесла чаканага выніку. Краіну ахапіла працяглая інфляцыя.

Выратавала японскую эканоміку вайна ў Карэі (1950—1953). Японія ператварылася ў тылавую базу амерыканскіх войскаў, што справакавала ў краіне своеасаблівы эканамічны бум. За гады вайны валавы нацыянальны прадукт (ВНП) Японіі павялічыўся ў два разы. Яна станавілася стратэгічным саюзнікам ЗША. Ужо да 1957 г. было завершана пасляваеннае аднаўленне эканомікі.

Сан-Францыскі дагавор. У *1951 г.* у *Сан-Францыска* адбылася мірная канферэнцыя, якая падвяла вынікі вайны на Ціхім акіяне. Акупацыя Японіі завяршылася. Адначасова паміж Японіяй і ЗША быў заключаны Дагавор бяспекі, які прадугледжваў захаванне на японскай тэрыторыі амерыканскіх ваенных баз. Урад Японіі скараціў ваенныя выдаткі да мінімуму і зрабіў асноўны ўпор на эканамічнае развіццё. У 1956 г. была падпісана савецка-японская Сумесная дэкларацыя, якая нармалізавала адносіны паміж абедзвюма краінамі. СССР абяцаў падтрымаць просьбу Японіі аб уступленні ў ААН. Аднак мірны дагавор бакі так і не заключылі.

№ 41

У студзені 1960 г., у разгар «халоднай вайны», Вашынгтон і Токіа заключылі новы Дагавор бяспекі. Правы амерыканскіх вайскоўцаў у Японіі ўразаліся, але самі ваенныя базы заставаліся недатыкальнымі. Скарыстаўшыся гэтым, Савецкі Саюз у аднабаковым парадку перагледзеў умовы Сумеснай дэкларацыі і адмовіўся абмяркоўваць тэрытарыяльныя прэтэнзіі Японіі. Гэта прыкметна ўскладніла савецка-японскія, а затым і расійска-японскія адносіны.

Правообладатель Издательский центр БГУ

Эканамічнае развіццё. Развіццё японскай эканомікі ў пасляваенны перыяд было выключна паспяховым. За 15 гадоў (1958—1973) ВНП Японіі павялічыўся ў 6,5 раза, а аб'ём прамысловай вытворчасці — у 10 разоў. У свеце пачалі гаварыць пра «японскі эканамічны цуд». Да канца 1960-х гг. краіна заняла другое месца ў свеце па аб'ёме прамысловай вытворчасці, а ў пачатку 1970-х — і па аб'ёме ВНП.

Існавалі дзясяткі прычын «эканамічнага цуду» Японіі. Найважнейшай з іх было рэгуляванне дзяржавай сацыяльна-эканамічнай сферы. Ажыццяўляліся дзяржкантроль над экспартам-імпартам капіталу; пратэкцыянізм у гандлёвай сферы, усялякае заахвочванне імпарту сучасных заходніх тэхналогій; падтрымка нацыянальнага вытворцы; спыненне банкаўска-фінансавых спекуляцый; прымяненне строгіх санкцый да японскіх фірмаў, якія канкурыравалі паміж сабой на сусветным рынку.

Аж да канца 1960-х гг. тэмпы росту эканомікі забяспечваліся высокай ступенню эксплуатацыі рабочай сілы. Праца японца аплачвалася ў 3—5 разоў меней, чым праца амерыканскага рабочага. Японія шырока выкарыстоўвала навукова-тэхнічныя дасягненні краін Захаду. Яна закупляла за бясцэнак дзясяткі тысяч ліцэнзій і патэнтаў, дапрацоўвала іх і хутка ўкараняла ў вытворчасць. Варта ўлічваць і тое, што Японія будавала эканоміку ва ўмовах адсутнасці ваенных выдаткаў.

Немалаважную ролю адыгралі канфуцыянскія каштоўнасці японцаў, а таксама наяўнасць адной з лепшых у свеце сістэм адукацыі і прафарыентацыі. Дзякуючы гэтаму японцам удалося ажыццявіць «рэвалюцыю якасці» — галоўнай умовы канкурэнтаздольнасці японскіх тавараў на сусветным рынку.

Аднак сучасная японская эканоміка надзвычай неабаронена. Яна шмат у чым залежыць ад краін, якія валодаюць сыравіннымі рэсурсамі або кантралююць іх здабычу і транспарціроўку. Толькі 17 % тэрыторыі краіны прыдатныя для сельскагаспадарчай вытворчасці, таму існуе харчовая залежнасць ад ЗША. Акрамя таго, на долю Злучаных Штатаў прыпадае 20 % японскага экспарту. Рынкі краін,

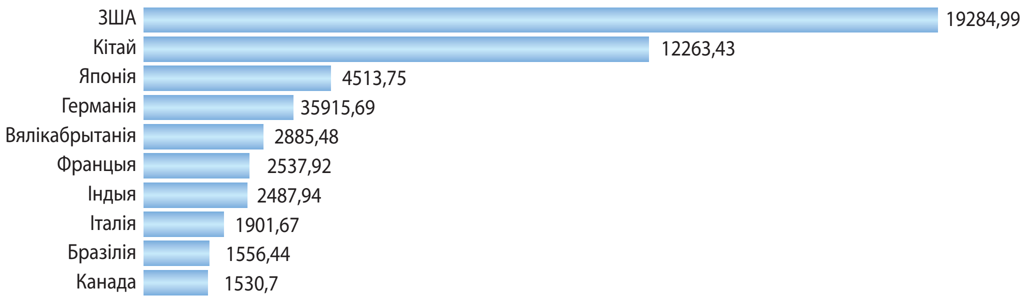

ВУП 10 найбольш развітых краін свету ў 2018 г. (трлн долараў)

Правообладатель Издательский центр БГУ

Імператар Акіхіта з жонкай наведваюць тэрыторыі, разбураныя землятрусам, у прэфектуры Фукусіма. 2011 г.

што сталі на шлях развіцця, на якія арыентаваны японскі экспарт, таксама знаходзяцца пад кантролем краін Захаду.

Палітычнае развіццё. Палітычная сістэма Японіі пасля Другой сусветнай вайны грунтавалася на шматпартыйнай парламенцкай дэмакратыі з захаваннем імператара ў якасці намінальнага кіраўніка дзяржавы. У студзені *1989 г.* 125-м імператарам Японіі стаў 55-гадовы Акіхіта. У 2019 г. на прастол узышоў прынц Нарухіта.

Умацаванне левых партый, актыўнасць рабочага руху, нарастанне барацьбы супраць выкарыстання атамнай зброі і існавання амерыканскіх ваенных баз на тэрыторыі Японіі падштурхнулі буржуазныя партыі да аб'яднання. У *1955 г.* была створана *Ліберальна-дэмакратычная партыя (ЛДП)*. Яна прадстаўляла інтарэсы манапалістычнага капіталу, але выкарыстоўвала лозунг стварэння «дзяржавы ўсеагульнага дабрабыту». ЛДП да пачатку 1970-х гг. заставалася самай уплывовай партыяй Японіі дзякуючы славе арганізатара «эканамічнага цуду». Аднак міжфракцыйныя супярэчнасці і карупцыя прыкметна знізілі яе папулярнасць. У 1980—1990-я гг. працягвалася пашырэнне шматпартыйнай сістэмы, абвастрылася барацьба за выбаршчыкаў. У 1993 г. настаў канец манаполіі ЛДП. Да ўлады ў Японіі прыйшоў кааліцыйны ўрад.

У другой палове 1990-х гг. адбылася перагрупоўка палітычных сіл. Самым значным апанентам ЛДП у пачатку XXI ст. стала цэнтрысцкая *Дэмакратычная партыя*, якая знаходзілася пры ўладзе з 2009 па 2012 г. Другой па колькасці апазіцыйнай партыяй была Партыя чыстай палітыкі (Камэйта), створаная адной з будыйскіх груп. Цяпер яна падтрымлівае ЛДП, што знаходзіцца на чале ўлады, і яе намаганні па пераглядзе 9-га артыкула Канстытуцыі. У 2015 г. быў прыняты законапраект, які дае Японіі права ўдзельнічаць у ваенных аперацыях за мяжой.

Сучасная Японія. З канца 1980-х гг. сталі з'яўляцца першыя прыкметы крызісу ў японскай эканоміцы. У 1991 г. пачалася надзвычай зацяжная дэпрэсія. Ужо ў 1992 г. рост ВНП Японіі прыпыніўся, у 1993 г. ён склаў усяго 0,1 % ад узроўню 1992 г. Вясной 1995 г. беспрацоўе ўзрасло да 3,2 % (самае высокае з 1953 г.).

Правообладатель Издательский центр БГУ

Крызісныя з'явы высвецілі сур'ёзныя праблемы: адставанне ў сацыяльнай сферы, зніжэнне канкурэнтаздольнасці японскіх тавараў на сусветным рынку, рост долі пенсіянераў у грамадстве, рэзкае павышэнне цэн на нерухомую маёмасць, залежнасць ад амерыканскіх тэхналогій, адсутнасць прарываў у вядучых галінах (авіябудаванне, асваенне космасу і інш.).

У знешняй палітыцы Японія накіравала ўсе намаганні на наладжванне дыпламатычных адносін з суседзямі. Асновай сучаснай знешняй палітыкі застаецца саюз з ЗША, якія захоўваюць у Японіі свае ваенныя базы. У 1987 г. было заключана пагадненне аб удзеле Японіі ў праграме «зорных войнаў». З лістапада 1975 г. яна стала ўдзельніцай усіх штогадовых сустрэч кіраўнікоў найбольш развітых капіталістычных краін — «вялікай сямёркі». Дзелавыя колы Японіі прапрацоўваюць варыянты арганізацыі «азіяцкай зоны свабоднага гандлю». Мяркуецца, што ў яе нароўні з Японіяй увойдуць Паўднёвая Карэя, Тайвань, Сінгапур, Ганконг, Тайланд і Малайзія. Вялікую ўвагу Токіа надае наладжванню адносін з Пекінам. Японія разглядае Кітай як перспектыўны ёмісты рынак для сваіх тавараў, а таксама крыніцу энерганосьбітаў і іншых відаў сыравіны.

1. Якія асноўныя праблемы неабходна было вырашыць у Японіі пасля заканчэння Другой сусветнай вайны? У чым праяўлялася дваістасць палітыкі ЗША ў краіне?
2. Якія змяненні былі ажыццёўлены ў дзяржаўным уладкаванні Японіі ў пасляваенны перыяд? Пабудуйце схему яе дзяржаўнага ладу ў адпаведнасці з Канстытуцыяй 1947 г.
3. Якія прычыны садзейнічалі японскаму «эканамічнаму цуду»? Параўнайце «эканамічны цуд» у Германіі і Японіі.
4. Складзіце табліцу «Асноўныя палітычныя партыі Японіі».

Дата стварэння	Назва палітычнай партыі	Чые інтарэсы прадстаўляе

5. Ахарактарызуйце сацыяльна-эканамічнае становішча Японіі ў канцы XX — пачатку XXI ст.
6. Якія асноўныя кірункі знешняй палітыкі Японіі ў пасляваенныя гады? У чым заключаецца асноўная дактрына яе сучаснай знешняй палітыкі?
7. Як складваліся адносіны Японіі з СССР, а затым — з Расійскай Федэрацыяй?

Як вы думаеце, чаму, нягледзячы на неаднаразовыя абвінавачванні ў карупцыі і злоўжываннях уладай, Ліберальна-дэмакратычная партыя не страціла падтрымкі японскіх выбаршчыкаў?

Правообладатель Издательский центр БГУ